

YEREL YÖNETİMLERDE KARAR SÜREÇLERİNE KATILIMDA SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ

Doç. Dr. Şafak KAYPAK
Mustafa Kemal Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü
skaypak@gmail.com

Muzaffer BİMAY
MKÜ İİBF Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Doktora Öğrencisi
muzafferbimay@gmail.com

ÖZ

Günümüzde, demokratik siyasal sistemlerin gelişmişlik ölçütü, sistemlerin siyasal karar süreçlerine yurttaş katılımına izin vermesine bağlıdır. Katılımın sadece oy verme davranışı olmadığı, bireylerin, karar alma süreçlerinin tümünü etkileme yönünde örgütlü olarak eylemlerde buldukları bu süreçte; siyasal sistemlerin karşısında en önemli dengeleyici güç sivil toplum kuruluşları (STK) olmaktadır.

Yerel yönetimlerin demokratikleşmesi yerelde bulunan sivil ya da sivil olmayan tüm örgütlerin işbirliğini gerektirmektedir. Bu işbirliği, yerel halkın ve onu temsil eden sivil toplum kuruluşlarının karar alma süreçlerine katılımıyla gerçekleşecektir. Bu çalışmada, bireyin taleplerinin yönetimlere iletilmesinde aracı olan STK'ların, vatandaşa en yakın yönetsel birimler olan yerel yönetimlerin karar süreçlerine etkileri sonuçlarıyla birlikte irdelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Siyasal Katılma, Sivil Toplum, Yerel Yönetimler ve Sivil Toplum Kuruluşları

The Role of Civil Society Organizations in Decision Making Process in Local Government

Abstract

Nowadays, the criterion of development of democratic political systems depends on allowing systems to participate in political decision-making processes. In this process, participation is not merely voting behavior, but individuals are engaged in organized actions to influence the entire decision-making process; The most important balancing power against political systems is civil society organizations (CSOs).

The democratization of local governments requires the cooperation of all non-governmental or non-civil organizations in the locality. This cooperation will take place in the decision-making processes of the local people and civil society organizations (CSOs). Representing them. In this study, it has been tried not to discuss the decision processes of the NGOs which are the intermediaries of the requests of the individuals to the administrations, the local administrations which are the closest administrative units to the citizens, together with the results of the effects.

Keywords: Democracy, Political Participation, Civil Society, Local Administrations and Civil Society Organizations

1. GİRİŞ

21. yüzyılın ilk çeyreğini geride bırakırken, küreselleşme sürecine paralel olarak, teknolojiye yaşanan gelişmeler ve kitle iletişim ağlarındaki ilerlemeler dünyayı küçültmekte ve bilgi alışverişini kolaylaştırmaktadır. Küreselleşmenin artan orandaki hızı ulusal/bölgesel birçok entegrasyona yol açmakta ve yerel yönetimler daha aktif bir şekilde öne çıkmaktadırlar.

Dünyada yerel yönetimlerin demokratikleşmesi sürecinde önemli aşamalar kaydedilmektedir. Yerel alanda demokratik mekanizmaların işlevsel hale gelebilmesinin olmazsa olmaz koşulu, karar, planlama ve uygulama süreçlerine katılımdır. Yerel hizmetlerin yerinde ve ihtiyaca uygun yapılabilmesi, öncelikle yerel yönetimlerin karar süreçlerine yerel halkın katılımının sağlanması ile doğru orantılıdır.

Yerel halkın kararlara katılımıyla demokrasi bilinci gelişmekte ve giderek ortak bir bilinç oluşmaktadır. Bu ortak bilinç sayesinde yerel halk kendi tercihlerini oluşturmada ve kendini ilgilendiren konularda yönetimde söz sahibi olmaktadır. Halkın taleplerinin yönetime iletilmesine aracılık eden ve gönüllülük esasına dayanan sivil toplum kuruluşları demokratik bilincin gelişmesinde en önemli rolü oynamaktadır. 1980 sonrasında demokratik siyasal katılım açısından dünyada ve ülkemizde meydana gelen gelişmeler, sivil toplum kuruluşlarının önemini daha da arttırmış ve bu kuruluşları yerel yönetimlerle birlikte, demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından biri haline getirmiştir. İster yerel, ister ulusal bağlamda olsun, demokrasi adına yönetimlerin karar verme süreçlerini etkilemek için sivil toplum kuruluşlarını harekete geçirmek gerekir. Bireysel anlamda yöneticilerin kararlarını etkilemek mümkün görünse de; uygulamada sivil örgütlenme aracılığıyla yapılan müdahalelerin karar verme üzerinde daha etkili olduğu saptanmıştır. Yerel yönetimlerin demokratikleşmesi, yerelde bulunan sivil ya da sivil olmayan tüm örgütlerin işbirliğini gerektirmektedir. Bu işbirliği, yerel halkın ve onu temsil eden sivil toplum kuruluşlarının karar alma süreçlerine katılımıyla gerçekleşecektir.

Yerel demokrasinin iyi işleyebilmesinin ön şartı olan karar alma süreçlerine sivil inisiyatifin dâhil edilmesi görüşü, “yerelleşme” ve “yönetişim” kavramları çerçevesinde yaygınlaşmakta, tüm dünyada bu konuda atılan adımlar hızlanmaktadır. Bu çalışmada yerel yönetimlerin karar alma süreçlerine sivil toplum kuruluşlarının katılımlarına ilişkin değerlendirmeler, Dünya’da ve ülkemizde meydana gelen gelişmeler paralelinde ele alınarak ortaya konulmuştur. Bu bağlamda, çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, demokrasi, katılım ve karar verme kavramları tanıtılmaktadır. İkinci bölümde, yerel yönetimlerin anlamı ve içeriği üzerinde durulmaktadır. Üçüncü bölümde, sivil toplum tanıtılmaktadır. Dördüncü bölümde, karar sürecinde yerel yönetim ve sivil toplum işbirliği anlatılmaktadır. Çalışma sonuç ve değerlendirme ile sonlanmaktadır.

2. DEMOKRASİ, KATILIM, KATILIMCI DEMOKRASİ VE KARAR VERME

2.1. Demokrasi Kavramı ve Anlamı

Latince bir kavram olan demokrasi, halk anlamına gelen “demos” ile “egemenlik-iktidar” anlamına gelen (Kodakçı, 2004: 13) ve İngilizce de “government” sözcüğü ile eş anlamlı olan “kratos” sözcüklerinden oluşmaktadır (Kaypak, 2012a: 173). Demokrasi kavramı, Antik çağda Eski Yunan’da ortaya çıkmıştır. Demokrasi en genel tanımıyla, halkın halk tarafından yönetilmesi, egemenliğin hiçbir şarta bağlı olmaksızın millete veya halka ait olmasıdır. Bu çerçevede demokrasi iktidarın halkın elinde olmasına ve şartların vuku bulması halinde el değiştirmesine vurgu yapan bir kavramdır (McQuoid-Mason 2014: 4).

Nüfusun artması ‘seçim’ denilen olguyu ortaya çıkarmıştır. Demokrasilerde halkın kendi kendini yönetimi seçimler yolu ile olmaktadır. Demokrasi, “en üst iktidarın halkta bulunduğu ve halkın belli aralıklarla tanınan özgür seçimlerde, temsilcilerini seçtiği, temsil ve devredilmiş otorite yoluyla halk tarafından dolaylı olarak kullanılan hükümet biçimine olanak veren siyasi sistem” olarak ifade edilmiştir (Tunç, 2008: 1115). “Çoğunluğun yönetimi, oy hakkı olan kimselerin önemli kararları çoğunlukla karara bağlaması”, “halkın iktidarı”, “iktidarın halka ait olması” (Sartori, 2014: 23), halk tarafından yönetim gibi tanımlamaların hepsinde ortak öge, hükümet etme ve yönetim ile ilgilidir (Ökmen, 2008: 1). Seçilenler toplumu yönetmektedir.

Demokrasi kavramı köken olarak “halk iktidarı”, “halkın yönetimi” anlamlarına gelse de, 19. yüzyıldan itibaren toplumsal yaşamda meydana gelen değişim ve dönüşüm neticesinde farklı anlamlarla, farklı uygulama ve nitelemelerle kullanılmaya başlanmıştır. ‘Demokratia’ sözcüğünün yaklaşık yirmi dört yüzyıl öncesine dayanan bir geçmişi bulunduğunu belirten Giovanni Sartori, “demokrasi” kavramının uzun bir geçmişe sahip olmasını farklı tarihsel ortamlara ve farklı ideallere atfen değişik anlamlar kazanmasına neden olduğunu belirtir (Sartori, 2014: 340). Demokrasinin bu kadar uzun bir geçmişi olması da, bu anlam karışıklığına katkıda bulunmuştur. Çünkü farklı zamanlarda farklı yerlerde “demokrasi” insanlara farklı şeyler ifade etmiştir (Dahl, 2001: 2). Böylece, kavramın çıkış mekânı Antik Yunan kent merkezlerindeki uygulamalarından, Aydınlanma Çağı, Sanayi Devrimi, Fransız İhtilali ve Amerikan Bağımsızlık Savaşı başta olmak üzere bazı olayların sonuçlarının da etkisiyle, bir yandan varlığını korurken bir yandan da değişim ve dönüşüm yaşamış (Özdemir vd., 2006: 267) ve günümüz demokrasisi için bir arka plan oluşturmuştur. Modern anlamda demokrasi anlayışı, sanayileşmiş Batı’da gelişmiş olan ve liberal demokrasi olarak adlandırılan seçimli demokrasinin hâkimiyeti altındadır (Heywood, 2013: 272). Demokrasi uygulamada ‘ideal olandan gerçekte olana’ doğru yol almıştır.

İnsanlık tarihinin belirli dönemlerinde ortaya çıkan köklü değişimlere bağlı olarak Marksist, Liberal, Militan, Düşük Yoğunluklu, Oydaşmacı, Westminster, Uzlaşmacı, Çoğunlukçu, Katılımlı, Siber ve Müzakereci demokrasi tanımları da ortaya çıkmıştır. Jean-Luc Nancy, bu şekilde yapılan demokrasi tanımlamalarının doğru olduğunu, demokrasinin biçim, kurum, sosyal ve politik rejim olmaktan çok ilkin bir ruh olduğunu bildikten sonra ruh ile beraber soluk, anlam ve arzunun içine katarak bir anlam ifade edebileceğini aksi takdirde, yapılan tanımlamaların zorunlulukları ve çıkar yolları işleten bir vekil olacağını belirtmektedir (Nancy, 2010: 33).

Benjamin Barber demokratik sistemlerin siyasalarına göre çeşitlilik gösterdiğini belirterek, demokrasileri kaynağına göre sınıflandırmaktadır. Merkezi bir yönetimin, yönetimi güvenlik ve düzen adına kullanmasını anlatan otoriter demokrasi; mahkemelerin ve yargının ağırlığının hissedildiği hukuksal demokrasi; sosyal çatışmaları toplum sözleşmesi ve serbest piyasa mekanizmalarıyla çözmeye çalışan temsil sistemine dayanan ve seçimde oy kullanmanın önemli olduğu çoğulcu demokrasi olarak üçe ayırmaktadır (Çukurçayır, 2012: 24-25).

Genel uygulama açısından demokrasi; doğrudan, temsili ve çoğulcu olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Demokrasi denilince akla ilk gelen Antik Yunan Atina kentlerinde uygulanan demokrasi, tarihte ilk bilinen 'doğrudan demokrasi' örneği olsa da, vatandaş ve köleler olarak ikiye ayrılan kent toplumunda kölelerin demokratik haklardan yararlanma olanağı yoktu ve eşitlik, oy ve söz hakkı gibi günümüzün vazgeçilmez demokratik haklarından söz edilemezdi. Eski Yunanlılar devleti bizim düşündüğümüz anlamda düşünmediklerinden onlar için demokrasiyi belirleyen özellik devletsiz olmasıydı. Yunan kenti (police) bir devlet (ülke) olmayıp bir kent topluluğu bir 'koinonia' idi (Sartori, 2014: 341). Ancak, Atina kentlerindeki egemenlik yetkisinin doğrudan vatandaşa ait olması, tek kişinin yönetiminin olmaması, Ortaçağ Avrupa'sındaki feodal sistemlerde ve daha sonra bu sistemlerin yerine geçen merkezi krallıklarda görülen egemenlik kaynağından farklı ve siyasal katılım açısından ileri düzeyde olduğu görülmektedir. Hatta birçok yazar tarafından, Antik Yunan kent demokrasisi, çağdaş dünyanın siyasal kültürünün başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Kaypak, 2012a: 173).

Doğrudan demokrasi modelinin uygulanmasında ortaya çıkan sorunlar (Saray, 1999: 1) ve zamanla kalabalıklaşan toplumların doğrudan yönetme gücünü kullanmasının zorlukları (Kodakçı, 2004: 13; Ökmen, 2008: 2) nedeniyle günümüzde doğrudan demokrasi örneği pek görülmemektedir. Halkın egemenlik haklarını seçimden seçime temsilcilere devrettiği ve iktidarın bu temsilciler eliyle yürütüldüğü 'temsili demokrasi', ülkemiz dâhil Almanya, İngiltere, Japonya, ABD, Hollanda gibi dünyada birçok ülkede uygulama olanağı bulmuştur. Sartori, adı ne olursa olsun tüm demokrasilerimizin doğrudan değil, temsilcilerimiz tarafından yönetildiğimiz temsili demokrasiler olduğunu belirtir. Eski Yunan kent toplumlarında görülen doğrudan demokrasi deneyimimiz şimdiye kadar zaten olmamıştır (Sartori, 2014: 342). Ancak, İsviçre ve İtalya'daki uygulamalarda rastlanan temsili demokrasi ile doğrudan demokrasinin belli araçlarını harmanlayan yarı doğrudan demokrasinin uygulama örneklerine rastlamak mümkündür. 'Yarı doğrudan demokrasi'de egemenliğin kullanımının esasen halkın seçtiği temsilcilere bırakılmasının yanında; referandum, halk vetosu, halk teşebbüsü ve temsilcilerin azli yollarıyla doğrudan katılım da sağlanabilmektedir (Tunç, 2008: 1118).

'Çoğulcu demokrasi', çoğunluğun yönetim hakkının olduğu, ancak, azınlığın da hak ve hürriyetlerinin güvence altına alındığı; anayasanın üstünlüğü, anayasaya uygunluk denetimi ve güçler ayrılığının olduğu bir demokratik yönetim biçimidir (Yavuz, 2009:299). Günümüz demokrasilerinde, artık çoğulcu unsurlar 'katılım' ile birleşmiştir ve farklılıklara saygı ile demokratik bir yönetim için vazgeçilmez unsurlar haline gelmiştir.

2.2. Katılım ve Katılımcı Demokrasi

Katılım, her hangi bir şeyin içinde yer almayı anlatır. Katılmak fiiline dayanır. Düşünceye, hayata, harekete katılabiliriz. Katılmak bir eylemdir. Aktiflik halindedir. Katılmıyorsak, olayın dışında kalıyoruz, parçası olmuyor, pasif kalıyoruz demektir. Geçmişten günümüze hayatın her alanında ortaya çıkan bu eylem; siyasal, sosyal, kültürel, yönetsel, kentsel ve yerel olarak görülebilir. Katılım eylemi oy verme gibi sadece seçimden seçime temsilcilerin seçilerek dar anlamda bir eylem olabileceği gibi, siyasetin tüm alanlarında aktif rol oynayarak kararlara etki etme gibi geniş anlamda katılımda söz konusu olabilir (Kaypak, 2012a: 174-175).

Katılma, kavram olarak belirsiz olmasına rağmen teoride çok kullanılan bir kavramdır. Kavramın içeriği ve sınırları kimin neye, nerede, ne zaman ve nasıl katılacağına göre belirlenir. Katılma denince hemen siyasal olan çağırılır. *Siyasal katılma*, siyasal sistem içinde yurttaşların doğrudan ya da dolaylı biçimde yöneticilerin seçimini ve kararlarını etkilemeyi amaçlayan davranışlarının tümüdür (Çam, 2002: 169). Bir başka tanıma göre, bireylerin merkezi ve yerel devlet kurumlarının kararlarını etkilemek için, kendileri ya da başkaları tarafından tasarlanmış, yasal veya yasal olmayan, başarılı ve ya başarısız davranışlarının tümüdür (Özbudun, 1975: 4). Siyasal katılma, sadece oy verme davranışı olarak tanımlanabileceği gibi, yönetim süreçlerinin her aşamasına doğrudan veya dolaylı araçlarla katılma şeklinde geniş anlamda kullanılabilir (Nacak, 2014: 203). Hangi tanım çerçevesinde ele alınırsa alınsın, tüm katılma biçimlerinin nihai amacı iktidarı etkileyebilmektir (Çukurçayır, 2012: 38-40). Katılma aracılığıyla toplumsal hedefler, alınan kararlar ve oluşturulan politikalar, karşılıklı işbirliği içinde ortaklaşa belirlenmekte (Öner, 2001: 53) ve siyasallaşmanın aracı haline gelmektedir.

Siyasal katılmanın kökenleri, Antik çağda M.Ö. 4. ve 5. yüzyılda Atina'da ve daha sonra Eski Roma'da, M.Ö. 8. yüzyılda Messeneia'yı fetheden Sparta'lılarda ortaya çıkmıştır. Ortaçağ feodal yapısında siyasal katılma adına herhangi bir siyasal düşünce ortada yokken, 1215 yılında İngiltere'de kabul edilen Magna Carta Libertatum ile başlayan, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ve ardından Fransız İhtilali ile önemi artan süreçte siyasal katılma küreselleşme olgusunun da etkisiyle (Eroğul, 1999: 19-28) günümüzün katılımcı demokrasisini geliştirmiştir. Ancak, katılımcılığın yasal bir hak olarak ilk kez 18. yüzyılda İsveç'te ortaya çıktığı ve demokrasinin bir aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. 1990'lı yıllardan itibaren ise katılımcılık bir araç olmaktan çıkarak, demokratik bir amaca dönüşmüştür (Şener, 2005: 2). Siyasal katılma kavramı, Eski Yunan uygarlığından beri, siyaset felsefesinde önemli bir yer edinmiş ve doğrudan demokrasi modelinden günümüzün çoğulcu ve katılımcı demokrasi anlayışına gelinceye kadar birçok kez değişime uğramıştır (Kışlalı, 2003: 219-220).

Çağdaş bir siyasal sistemde bireyler, hem siyasal eylemlere katılarak siyasal mekanizmaları etkiler; hem de bu mekanizmaların yürüttüğü siyasetten etkilenir. Devletin ulusu oluşturan tüm aktörleri gözeterek siyasa yapması ve bu aktörlerin bu siyasal karar alma sürecinde etkinliğini sağlaması gerekir. Aksi takdirde, sistem, toplumla bütünleşmez ve Ruşen Keleş'in deyiimiyle "küpürü bir kalıp" olmaktan öteye geçemeyen bir devlet yetisi haline gelir (Keleş, 1993: 20). Bu çağdaş anlayış ile halk, siyasal katılma yöntemlerini kullanarak yönetenleri etkileme ve denetleme gücünü elde ederken aynı zamanda yönetimin, böyle bir etkiye ve denetime açık olmasını gerektirmektedir (Görmez, 1997: 55). Günümüzde siyasal katılma, siyasal bir rejimin demokratikliğini gösteren en önemli göstergelerden birisi olarak kabul edilmektedir. Bu şekildeki katılma, tüm siyasal akımlarca sahiplenilmiş ve siyasal sistemin meşruiyetini sağlayan temel unsurlardan birisi haline gelmiştir.

Giovanni Sartori, katılmanın bir işe, bir şeye, kişisel, etkin biçimde karışma hareketi olarak göz ardı edilmemesi gerektiğini ve salt oy vermenin katılma olarak algılanamayacağını belirtir. Kişilerin kendi istekleriyle kurdukları birliklerin övülmesi, çok gruplu toplum teorisi, parti içi ve sendika içi demokrasi temaları katılımın demokrasideki önemini ortaya çıkarır. Bu nedenle, katılmanın mikro demokrasilerin temeli olduğu veya üst yapılar için sağlam bir temel oluşturduğu görülmektedir (Sartori, 2014: 148-150).

Katılma farklı boyutlarda olabilir. Toplumda bireyler siyasete eşit düzeyde katılmaz. Bazıları aktif davranışlarda bulunurken bazıları da pasif kalabilmektedir. Bireyler siyasete, seçimlerde oy kullanma ve siyasi partiler için çalışma, siyasal olayları takip etme, siyasal tartışmalara katılma, siyasal örgütlere üye olma, siyasetçilerle ilişki kurma, siyasal eylemlere katılma, para bağışlama davranışı şeklinde katılabilir (Kapani, 2003: 131). Hatta katılan bireylerin profili de farklı olabilmektedir. Genellikle yüksek gelirli, eğitilmiş, boş zamanı olan üst düzey işlerde çalışan insanların daha çok ilgili oldukları görülmüştür. Kentleşen bireylerin de kırsal kesimdeki insanlardan daha fazla siyasal katılım sağladıkları, bekârlara göre evlilerin, kadınlara göre erkeklerin ve gençlere göre orta yaşlıların daha çok siyasette rol aldıkları ortaya çıkmıştır (Yücekök, 1969: 195).

Karl W. Deutsch, toplumsal seferberlik diye nitelendirdiği modernleşmeye yol açan siyasal katılma davranışlarını etkileyen unsurların başında kentleşme, kitle iletişim araçlarının kullanımı, okuryazarlık, gelir, tarım dışı uğraşlar olduğunu belirtir. Nitekim oy verme oranının, kırsal ve kentte çok farklılaştığını gözlemlenmiştir (Keleş, 2000: 32). Bu nedenle, siyasal sistemler katılma bağlı siyasal yaşantıyı sürdürebilmek için katılım ile ilgili çeşitli normlar oluşturmuşlardır (Turan, 1996: 89). Katılımcı demokrasi, toplumdaki

çatışmacı ortamı, yasal zemini oluşturarak bağımlı özel bireyleri özgür yurttaşlara ve özel çıkarları da kamusal çıkarlara dönüştürebilen siyasal bir örgütlemenin yaratılması ile çözer (Korkut, 2012: 67).

2.3. Karar Verme

Karar, sözlük anlamıyla bir iş veya sorun hakkında düşünülerek verilen kesin yargı olarak tanımlanır (www.tdk.gov.tr, 2016). Karar, bir sonuçtur. Arapça kökenli bir sözcük olan karar sözcüğü, durma, devamlılık, ölçülülük, tahmin, ne az, ne de çok tam ölçü anlamlarına da gelmektedir (Özer, 2007: 461). ‘Kararında’, yeterli olandır. ‘Göz kararı’, herhangi bir ölçü aleti kullanmadan karara varmayı ifade eder.

Karar bir “seçimi” ifade eder. Yöneticinin veya herhangi bir kişinin herhangi bir konuda yaptığı seçim ‘karar’dır. O halde ‘seçme, tercih etme, tavır koyma, benimseme’ ile ‘karar verme’ çok yakından ilgilidir. Karar vermek sözcüğü İngilizce decide sözcüğünden gelmekte, kesip koparmak anlamında kullanılmaktadır. Yine İngilizce hesitate olan ve yapışmak ve sabit kalmak anlamında kullanılan sözcük dilimize “tereddüt etmek” olarak geçmiş ve karar verememenin tıkanıdığı durumu yansıtan bir anlam ifade etmiştir (Develioğlu, 2015:17).

Yöneticinin bir konu üzerinde düşünerek çare veya çözüm bulabilmesi yöneticinin kararını ifade eder. *Karar verme*, yöneticinin veya her hangi birinin seçimi olarak tanımlanmaktadır. Belirli bir başlangıcı olan ve buradan itibaren değişik iş, faaliyet veya düşüncelerin birbirini izlediği ve sonunda bir tercihin yapılması ile sonuçlanan bir süreçtir (Koçel, 2005: 76). Sonunda şüphelerin, tartışmaların son bulduğu, seçilen yolun uygulanmaya başlandığı mantıksal sürecin nihai ürünüdür (Bakan ve Büyükeşe, 2005: 30). Dolayısıyla karar verme, ne yapacağımızı bilmediğimiz zamanlarda çeşitli hareket etme yolları arasında bir seçim olanağı mevcut olduğunda önem kazanır. Önce karar verilir, sonra plan yapılır. En kötü kararın bile, kararsız kalmaktan daha iyi olduğu söylenir. Çünkü karar verilemeyince sisteme belirsizlik durumu hâkim olur (Kaypak, 2016: 160).

Kişiler, gerek özel, gerek iş yaşamlarının her anında karar vermek zorundadırlar. Ne okunacağına veya ne yapılacağına karar verilir. Karar verme aşamasında karşılaşılan sorunlar basit veya karmaşık olabilir. İster basit, ister karmaşık sorun olsun, tümünün çözümü için verilen uğraş karar verme sürecidir. Sorun çözme ve çare bulma karar almayı içerir. ‘Sorun çözme’; sorunu hafifletmek için gerekli hareket, davranış ve uygun tepkileri belirleme sürecidir. Sorun çözme, karar vermeyi içerir; fakat tüm kararlar sorun içermez. Ancak, neredeyse tüm kararlar, soruna bir çözüm bulmaya veya sorundan uzaklaşmaya yöneliktir (Rue ve Byers,2003: 68) .

Karar verme, hem yönetsel bir işlev, hem de örgütsel bir süreçtir. Karar verme yönetseldir; çünkü yöneticinin genel sorumluluğu asıl olarak karar vermedir. Bu nedenle, Herbert Simon, ‘karar verme’ ile ‘yönetme’yi eş anlamlı sayar. Yönetici yerine ‘karar veren’ de denilebileceğini belirten Simon, “karar vermenin bir örgütü yönetmede en önemli süreç” olduğunu belirtir (Simon, 1967: 115). Yönetimde karar alma veya karar verme faaliyeti, yönetsel eylem ve işlemler açısından en temel iştir. Kişilerin yalnızca yönetsel bir unvana sahip olması, onların yönetici olmasına yetmemektedir. Bir kişinin yönetici olup olmadığını anlamak için, onun karar verme sorumluluğu ve yetkisi olup olmadığına bakmak gerekir (Can vd., 2002: 207).

Örgütlerde karar verme, tüm iş süreçlerini ve hiyerarşik kademeyi ilgilendiren yönetim sürecidir. Yapılan iş, örgütte herhangi bir konuda örgüt adına bir seçimde bulunma yetkisi ve sorumluluğu bulunan yönetim kademesindeki birey ya da grubun yaptığı seçim kararıdır (Ergun, 2004: 121). John C. Maxwell, bir yönetici için gerçekte karar anı’nın iyi yakalanması ile başarının sağlanabileceğini belirtmiştir. Ona göre karar anı bir yöneticinin en iyi arkadaşıdır. Karar verme sürecinde zamanlamaya ve karar anında oluşacak motivasyona dikkat edilmesi halinde süreç içerisinde ilerleme sağlanabilecektir (Maxwell, 2013: 171-180).

Kamu yönetiminde verilen kararlar birçok insanı etkilemektedir. Karmaşık hale gelen toplum yapısında, teknolojinin de etkisiyle kararların daha hızlı ve etkin verilmesi bir yönetici için zorunlu bir hal aldığı için, yöneticilerin de bu sürece karar verecek düzeyde uzmanlık alanı oluşturması gerekir (Sezer, 2015: 3-4). Türk kamu yönetiminde ise, karar verme, klasik Weberyan bürokrasinin özelliklerini taşıyan, merkezci bir niteliğe sahiptir. Bu yüzden, ne yöneticiler astların kararlara katılmasını isterler, ne de astlar buna isteklidirler. Genellikle kararlar, önceden belirlenmiş belirli kurallara göre üst yönetim tarafından alınmakta ve alt yönetim

tarafından uygulanmaktadır. Astların kararlara katılımı çok sınırlı olmaktadır (Sezer, 2015: 10). Günümüzde yeni bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, her alanda artan rekabet, yurttaşın artan beklentileri ve çalışanların potansiyellerinin değişmesi doğrultusunda, kamu yönetiminde tüm kurumsal faaliyetlerin yurttaşların talep ve beklentilerine göre uygulanması zorunluluğu ortaya çıkmıştır (Eren, 2003: 63).

3. YEREL YÖNETİMLER

3.1. Yerel Yönetimlerin Tanımı ve Anlamı

Yönetim birimleri, sadece merkezde değildir; merkez ve yerelde olmak üzere iki farklı alanda yer almaktadırlar. Yerinden yönetim ya da yerel yönetim, “âdemi merkezîyet” (decentralization) olarak bilinen kavramdır (Yeğin, 2002: 48). İngilizcede “local government”, Fransızca “komün” kavramları ile ifade edilmektedir (Çevikbaş, 2008: 1). Uluslararası Toplum Bilimleri Sözlüğü *yerel yönetimler*; “bir devletin veya bölgesel yönetimin alt birimi olan, göreceli olarak küçük bir alanda, sınırlı sayıdaki kamusal politikaların belirlenmesi ve uygulanması ile görevli ve yetkili kılınmış bir kamu kuruluşu” olarak tanımlamaktadır (Keleş, 1998: 19). Kamu yönetimi sözlüğünde ise, aynı kavram, “merkezi yönetimin dışında yerel bir topluluğun ortak bir gereksinimini karşılamak amacıyla oluşturulan, karar organlarını doğrudan halkın seçtiği, demokratik ve özerk bir yönetim kademesi, bir kamusal örgütlenme modeli” olarak nitelendirilmiştir (Akoğul, 2013: 109).

Yerel yönetim, kısacası kendi görev alanına giren işlerinin yönetimini, bizzat kendisinin üstlenmesi anlamına gelir. Yerel yönetimler; merkezi teşkilattan ayrı olarak düşünülen ve kendi alanları içinde vatandaşların ortak ihtiyaçlarını yerel düzeyde belirlemek ve karşılamak için oluşturulan kamu tüzel kişisidir (Çevikbaş, 2008: 1). En geniş anlamıyla, yerel topluluk üyelerinin yerel gereksinimlerini karşılamak; ekonomik, toplumsal ve kültürel zenginliğe ilişkin hizmetleri yerine getirmek ve bu yetkilerin yerel topluluğa en yakın kamu tüzel kişisi konumunda bulunan yönetim birimi olan özerk ve demokratik yönetimlerdir (Aydınlı, 2004: 73).

Yerel yönetimler, belirli bir coğrafi alanda yaşayan yerel halkın ortak ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan, özel gelirleri ve bütçesi olan ve kendine has örgüt yapısı ve personeli bulunan, karar organları yerel halk tarafından seçilen, görev ve yetkileri yasalarla belirlenen kamuya ait tüzel kişilerdir (Urhan, 2008: 85). Egemenlikte payı olmayan ve böylece tamamıyla merkezi otoriteye veya federal bir sistemde eyalet veya bölge yönetimine tabi bir yönetim türüdür. Yerel yönetimler üniter sistemlerin yanında federal ve konfederal sistemlerin tümünde bulunan evrensel bir yönetim yapılarıdır (Heywood, 2011: 223).

Yerel yönetimin iki temel boyutu vardır. İlki, “yerel hizmet birimi olma boyutu”; burada yerel yönetimin, bir işletme, üretme ya da ürettirme ve idare etme sistemi olması söz konusudur. İkincisi, “demokratik kendi kendini yönetme birimi olma boyutu”; burada yerel yönetimin bir siyasal sistem olması söz konusudur (Yıldırım, 1994: 33). Günümüzde yerel yönetimler, hemen her ülkede, Anayasa ile düzenlenmiş, demokratik ve özerk kuruluşlar olma özellikleri ile ülkelerin yönetim yapıları içerisinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Yerel yönetimler, her geçen gün konumlarını güçlendirmekte, etkinliklerini artırmaktadırlar (Tortop vd, 2006: 17).

3.2. Dünyada ve Ülkemizde Yerel Yönetimler

Antik çağlardan Roma İmparatorluğu'nun yıkılışına kadar olan dönemde kent yönetimlerine rastlamak mümkündür. Hatta söz konusu kentlerde demokratikleşmeye doğru ilk adımların atıldığı, yurttaşın kent yönetimi ile ilgili kararlarda doğrudan etkili olduğu görülmektedir. Bugünkü anlamda yerel yönetimlerin temeli Ortaçağ'da burjuvazinin de etkisiyle oluşturulan komünler sayesinde gerçekleşmiştir (Çukurçayır, 2012: 96).

Bu dönemde, Avrupa'da çok merkezli ve dağınık siyasal yapının içinde kral, kilise ve derebeyi üçlüsünün yanı sıra, “ayrıcalıklı kentler”in de var oluşu, yerel bazda örgütlenmelerin kök salmasını sağlamıştır. Batı dünyasında, “vatandaş”, “kent”, “kentli” ve “uygarlık” kavramlarının birlikte telaffuzunun ortaya çıktığı sanayileşme ve modernleşme aşamalarından sonra, yerel boyutta yönetime katılma kentlerde kurumsallaşmış ve yerel yönetim uygulamaları genişlemiştir (Ökmen ve Parlak, 2015: 66). Dünyadaki siyasal sistemlerinin tümünün, gelişim, üretim ve tüketim şekillerinin değişimiyle hızlandığı ve biçimlendiği 19. yüzyıldan (Güler,

2010: 15) itibaren ulus-devlet geleneğine bağlı olarak tekçi devlet anlayışının güçlenmesi kentlerin özgürleşmesi ve bugünkü anlamda yerel yönetimlerin oluşumunu hızlandırmıştır (Ortaylı, 1995: 138).

20. yüzyıldan itibaren gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaşanan ekonomik ve diğer siyasal krizlerin, mikro ve makro ölçekte meydana getirdiği bunalımın sonucunda yeniden yapılanma ve 3. dalga denilen mikro ölçekte ortaya çıkan yeni toplulukların ulus-devlet içerisinde veya başka bölgelerde yaşadığı sıkıntılar nedeniyle, merkezi yönetimlerin üstlendiği birçok işlevi yerel yönetimlere devretme ihtiyacı ortaya çıktı. Bu konudaki düşüncelerle, ABD’de ve AB ülkelerinde “desentralizasyon” ve “subsidiyarite” (subsidiarity) anlayışının felsefi temelleri atılmış oldu. 1992 yılında Maastricht’te imzalanan Avrupa Birliği Antlaşması’nın 3/b maddesinde bu kavramlar resmen yasal bir metinde yer almış oldu (Sakal, 2000: 121). Bu gelişmeyle, kamu yükümlülüklerinin genel olarak yurttaşlara en yakın yönetimler tarafından uygulanması ve AB (Avrupa Birliği) üyesi olan devletlerin de yerel ve bölgesel kuruluşları kendi devletleri karşısında güçlendirilmesi amaçlanmıştır.

Bilgi çağı ve bilgi iletişiminin de etkisiyle 21. yüzyılın ilk çeyreğinde önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Keleş bu gelişmeleri yerel yönetimlerin üç özelliğine bağlamaktadır: İlki, yaşam düzeyinin yükselmesine bağlı olarak yerel yönetimlerinin etkinlik alanlarının genişlemesi; ikincisi, Sanayi Devrimi ardından küreselleşmenin de etkisiyle kentlere akan kitlesel göçün kentlerde yol açtığı ekonomik, sosyal ve siyasal değişimler ve üçüncüsü, yerel yönetimlerin gelişmesinde pragmatik bir yaklaşımın hakim olmaya başlamasıdır (Keleş, 2000: 24).

Dünyada bu gelişme süreci yaşayan yerel yönetimlerin ülkemizde ortaya çıkış süreci çokta parlak görünmemektedir. Osmanlı İmparatorluğu, yükselme dönemine kadar olan tüm toprakları elinde tutabilmek ve bunları çeşitli yönetsel modellerle yönetebilmek amacıyla birçok yerel ve bölgesel oluşuma izin verilmişti (Güler, 2010: 278). Osmanlı’da belediyeler kuruluncaya kadar, belediye işleri kadılar tarafından yerine getirilmekteydi. Hükümet, belediye ve yargı işleriyle kadılar ilgileniyordu. Osmanlı yönetimi, belediye hizmetleri ile mülki ve askeri hizmetleri beraber gördürmeye çalışmıştı (Seyidanlıoğlu, 2010: 2).

Ülkemizde Tanzimat ile başlayan Batılılaşma süreci, merkezin yapısını değiştirdiği kadar yerel yönetimlerin yapısını da değiştirmiştir. Modern belediyeciliğin ilk adımlarının atıldığı ve yasal güvenceye bağlandığı bu dönemde, kent, mekân ve bölge organizasyonlarında da köklü değişim ve dönüşümler sağlanmıştır. Hatta bu dönemde İstanbul’un Avrupa başkentlerine kıyasla kötü durumda olduğu görüşünün ulusal ve uluslararası alanda dile getirilmesi (Urhan, 2008: 86) nedeniyle 1854 yılında çıkarılan Şehremaneti Nizamnamesi Layihası ile kurulmuş ve başına bir Şehremini getirilerek modern bir kent haline getirilmiştir (Seyidanlıoğlu, 2010: 26).

1858 yılından itibaren belediyecilik anlamında köklü değişiklikler olmasa da genel olarak belediye sayılarında artış yaşanmıştır. 1876 Anayasası, belediyelerin seçime işbaşına gelecek meclisler tarafından yönetilmesini ve bunların kuruluş ve görevleri ile meclis üyelerinin seçim usullerinin yasayla düzenlenmesini öngörüyordu. 1930 yılında köy nüfusu iki bini geçen yerlerde belediye kurulması gibi birçok değişiklik getiren 1580 sayılı Belediye Yasası kabul edilmiştir (Tortop vd., 2006: 75-77). Bununla belediyelere yüklenen görevlerin hiçbir mantıksal boşluğa mahal bırakmayacak şekilde bir bütünlük teşkil ettiği görülmüştür (Güler, 1992: 103).

Aslında Tanzimat’tan sonra yerel yönetimlerle ilgili çıkan tüm düzenlemeler, imparatorluğun parçalanmasını engellemeye yönelik olması nedeniyle yerel alandan merkeze doğru bir kayma da yaşanmıştır. Vakıflar, cemaatler, loncalar, tarikatlar gibi sivil kuruluşlar devlet adına bürokrasiye havale edilerek daha modern ve derli toplu hale getirilmiştir (Tunçer, 2011: 139). 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesiyle, Fransa modeli esas alınarak, il genel yönetiminin yanında valinin başkanlık ettiği İl Genel Meclisinin bulunduğu il özel idareleri kurulmuştur (Çiftelipinar, 2006: 124). 1913 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanunu’nda il özel idareleriyle ilgili temel hükümlere yer verilmiştir. İl genel yönetim kısmı 1929 yılında 1426 sayılı yasa ile çıkarılmıştır (Tortop vd., 2006: 76). 1987 yılında çıkarılan 3360 sayılı yasa ile günün değişen koşullarına uyum sağlayabilmek adına büyük ölçüde değişikliğe uğramıştır (Keleş, 1998: 137-138). Son olarak 2005 yılında çıkarılan ve 1913 tarihli yasanın hükümlerini kaldıran 22.01.2005 tarihli ve 5302 sayılı İl Özel İdare Yasası yürürlüğe girmiştir.

1960’lara kadar olan dönemde çok partili siyasal hayata geçildikten sonra hükümet ve belediye başkanlarının aynı partiye mensupluk nedeniyle yerel yönetimler konusunda ciddi anlamda bir gelişme yaşanmazken; 1960’lı

yıllardan sonra da ülkemizde yerel yönetimlerle ilgili reform çalışmaları ayrıntılı, bilimsel ve bir bütün içinde ele alınmamıştır. 1963 yılında çıkarılan Merkezi Hükümet Teşkilatı Araştırma Projesi (MEHTAP), 1971 yılında özellikle İçişleri Bakanlığı'nın yeniden yapılandırılması ve 1991 yılında Kamu Yönetimi Araştırma Projesi (KAYA) gibi hazırlanan değişik raporlar dışında ciddi bir çalışma ortaya çıkmamıştır (Sakal, 2000: 128).

1980-2000 yılları arasında Türkiye'nin AB uyum sürecinde yerel yönetimlerin etkinliğinin artırılması, yerleşmelerin ve özellikle kentlerin yeniden yapılandırılması, doğal, kültürel ve tarihi eserlerin korunması gibi düzenlemeler yapılmış olmasına rağmen; yerel yönetimler konusunda yasal ve yasal olmayan birçok düzenleme 2002 yılından itibaren gerçekleştirilmiştir. 1982 Anayasası ile 3030 sayılı Büyükşehir belediyelerine ilişkin yasal düzenleme ve 2004 yılında çıkarılan 5216 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanunu, 2005 yılında çıkarılan 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu ile çeyrek yüzyıllık parçalı uygulamalar yasal hale gelmiş ve yerel yönetimler önündeki yasal ve anayasal engeller temizlenmiştir (Güler, 2013: 11).

1996 yılında başlayan ve 1998 yılında kamuoyuna Mahalli İdareler Reform Yasa Tasarısı olarak bilinen ve (Güler, 1998: 3) 2004 yılında 5227 sayılı yasa olarak mecliste kabul edilen Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkındaki Kanun; yerel tüm devlet örgütlenmesinin değişeceği endişesiyle muhalefetin tepkileri ve Cumhurbaşkanı'nın itirazları sonucu iptal edilmiştir. Hükümet tarafından söz konusu yasa parçalara ayrılarak mecliste daha sonraki yıllarda kabul edilmeye çalışılmıştır. Nitekim Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün İl Özel İdarelerine devri de bu yasa çerçevesinde gerçekleşmiştir (Güler, 2013: 8). Yerel yönetimlerin özerkliğiyle ilgili yapılacak düzenlemelerde, özellikle Cumhuriyetin ilanından sonra ortaya çıkan etnik ve dini isyanların da etkisiyle merkezi hükümetler tarafından söz konusu özgürlüklerin bu isyanları genişleteceği ve bunun ulus-devleti parçalayacağı endişesi sürekli dile getirilmiştir (Eroğul, 1999: 162).

4. SİVİL TOPLUM

4.1. Sivil Toplumun Tanımı ve Anlamı

Sivil toplum, kentsel uygarlığın geliştiği toplumlarda görülen toplumsal birliklerdir. Kavram kent ile bağlantılı tanımlanmaktadır. Sivil ve sivilleşme sözcüklerinin ortak kökeni olan Latince “civilis” sözcüğü yurttaşın hayatına ve haklarına ilişkin bütünü anlatmaktaydı. Latince’de “civitas” denilen kent sözcüğünden “civilized” denilen kentli ve “civilization” denilen uygarlık sözcüğü türemiştir (Mardin, 1994: 12; Keleş, 2000: 10).

Neden toplum kavramı varken, onunla yetinilmemektedir? Veya neden toplumun yanına bir de sivil getirilerek sivil toplum denmekte ve toplum-sivil toplum ayrımı yapılmaktadır? Buna sivil toplumun insanın gelişiminde bir aşama olduğu ve bu durumun insanın toplumsal ve siyasal gelişiminin bir sonucu olarak ortaya çıktığı şeklinde karşılık verebiliriz. ‘Toplum’, kurumların ve kuralların yer aldığı bir alanda faaliyet gösteren örgütlenmiş insan toplulukları olarak nitelendirilir. ‘Sivil toplum’ ise, kendi çıkar ve ideallerini ifade etmek, bilgi alışverişinde bulunmak ve gerektiğinde devlet kurumlarını sorumlu tutmak için bir kamu alanında ortak fikir birliği içerisinde hareket eden vatandaşları içerir ve bu yönüyle toplumdan farklıdır (Kaypak, 2015: 33). Sivil toplum, amaçlarını ve yapmak istediklerini gerçekleştirmek için örgütlenir. Bu örgütlere, genel anlamda ‘sivil toplum örgütü’ veya ‘sivil toplum kuruluşu’ diyenler olmaktadır. İkisi de kullanılmakta, ama uygulamada sosyal niteliğinden dolayı sivil toplum kuruluşu (STK) kavramı daha çok tercih edilmektedir.

Sivil toplum, devlet ile ekonomi ve aile arasında kalan sivil toplumsal sorunları çözmeye dönük bir kamusal tartışma alanı ve bu tartışmanın hayata geçirildiği örgütsel etkinliktir (Kaypak, 2012a: 180). Sivil toplum, gönüllü ve hiçbir zorlama olmaksızın bir araya gelen, kendi desteklerine sahip, devletten bağımsız, özel alan ile devlet arasında aracı niteliğinde olan örgütlü bir sosyal yapıdır (Sarıbay, 2000: 58). Bu yapıda devlet ve sivil toplum arasında meşru ve bir o kadar da karşılıklı saygıya dayanan bir zemin vardır. Bu sebeple, sivil toplumu, devletin hukuki, ticari, idari ve kültürel organlarının dışındaki alanda meydana getirilen dernek, vakıf, sivil girişim, platform, ilişki ağı ve benzerlerinden oluşan yapılar ve etkinlikler olarak da tanımlayabiliriz (Duman, 2003: 365). Sivil toplum, kamu yararına faaliyet gösteren ve bu yönde kamuoyu oluşturan, demokratik bir işleyişe sahip olan, gönüllü, kâr amacı gütmeyen, bürokrasiden uzak ve belirli toplumsal amaçlara ulaşmak için bir araya gelen bireylerden oluşan örgütlenmelerdir (Aslan ve Kaya, 2004: 216)

Sivil toplum, bireylerin, grupların ve çeşitli kurumların bazen birbirleriyle uzlaşan, bazen çelişen inanç, kanaat, çıkar ve yaşayış tarzlarını koruyarak birlikte var olabildikleri toplumsal vasatın adıdır. Sivil toplumu günümüzde tanımlanan anlamlarına en yakın kullanan ilk filozoflardan biri, sivil toplum ile siyasal toplumu birbirinden ayıran Georg W. Friedrich Hegel'dir. Hegel'e kadar, sivil toplum kavramının siyasal toplum dediğimiz devleti kapsayacak anlamda tanımının yapıldığını görmekteyiz (Yayla, 1998: 124-125). Hegel, sivil toplumu, devlet ve aile ile ilgili olmayan bütün toplumsal yapılar, kurumlar ve değerler olarak tanımlamıştır (Sarıbay ve Öğün,1998: 58). Ona göre, hem vatandaşın özgürlüğünü, hem de devletin evrensel değerlerini korumak gerekmektedir. Devlet sivil toplumu dışlamadan, kendi özgürlüğünü koruyarak, kavramı da olduğu gibi kabul ederek devlet-sivil toplum karşıtlığını giderebilecektir (Cevizci, 1987: 616).

Yüzyıllardan beri pek çok anlamda kullanılan sivil toplum kavramını tarihsel süreç içerisindeki değişimiyle ele alan Şerif Mardin, sivil toplumu, "medenilik" anlayışıyla, Batı Avrupa'nın toplumsal tarihinde çok önemli bir sosyal tarih aşamasıyla, tarih felsefesi alanında bir tartışmayla açıklanabileceğini belirtir (Mardin, 2011: 10).

Günümüzde, sivil toplumun gelişmiş toplumlarda tanımlanması, "liberal" temele dayanan bir söylemle yapılmaktadır. Bu yaklaşıma göre, sivil toplum, devlete ait alanlar dışında kalan ekonomik, siyasal ve kültürel örgütlenmesinde bağımsız hareket edebilen, gönüllü ve rızaya dayalı ilişkilerin olduğu toplumsal alanlardır (Akbal ve Karasoy, 2015: 355). Ancak, 1980 darbesinin toplum üzerinde yarattığı etkinin büyüklüğü nedeniyle burada ortaya çıkan sivil toplumların varlığı ister 'sağcı', ister 'solcu' tüm toplumsal kesimlerde olsun, 'askeri toplum' karşıtı bir örgütlenme olarak kabul edilmiştir (Sarıbay, 2000: 63). Şerif Mardin, sivil toplum kavramının, Osmanlı'dan beri 'olumlu ve olumsuz' iki anlamda kullanıldığını; ancak sivil toplumun zannedildiği gibi askeri toplumun bir karşıtı olmayacağını, kavramın vurgusunun "şehir âdabı" anlamına geldiğini, karşıtının, olsa olsa "gayri medenî" olabileceğini belirtir. Sivil toplumdaki 'sivil'in kökünün, kent hayatının beraberinde getirdiği hakları ve yükümlülükleri ifade ettiğini belirtir (Mardin, 2011: 9-10)

4.2. Sivil Toplumun Ortaya Çıkış Süreci

Sivil toplum ile ilgili tartışmaların kökenini Eski Yunan'da Aristoteles'e kadar götürebiliriz. Aristoteles'in "politeia" dediği ve insanlar için en uygun yönetim biçimi olarak gördüğü bir toplumsal düzen, sivil toplum düzenidir (Kuçuradi, 1998: 28). Ancak sivil örgütlenmeler, modern dünyada kazandığı anlam itibarıyla 12. yüzyıl ile 19. yüzyıl arasında Avrupa'da yaşanan gelişmelere koşut olarak ortaya çıkan bir olgudur. 12. yüzyıldan itibaren, feodal yapı içerisinde gelişen ticaretin temsilcisi olan esnaf ve tüccarların ekonomik özerkliklerini kazanmaları ve buldukları kentin yönetimine ortak olmaları ile ortaya çıkmıştır.

Sivil topluma tarihte farklı yaklaşmıştır; 'devlet-sivil toplum özdeşliğinden', 'devlet-sivil toplum düalizmi (ikiliği)'ne, oradan da 'devlet-sivil toplum karşıtlığına' varılmıştır (Kaypak, 2015: 64-65). Batıda sivil toplum, ulus-devlet olma sürecine paralel geliştiğinden; özellikle parlamenter sistemlerde siyasi partiler, devlete karşı sivil toplumları koruyucu bir görev üstlenmişlerdir (Sarıbay, 2000: 70). 17. yüzyıldan itibaren yaşanan siyasal süreçler, sivil toplum kavramının gelişmesine hizmet etmişlerdir (Akbal ve Karasoy, 2015: 353).

Sivil toplumu, 18. yüzyılda Batı Avrupa'da toplum halinde yaşamının olanak dâhilinde olduğuna dair çabaların bir tezahürü olarak gören Ali Yaşar Sarıbay, sivil toplumun günümüzdeki aşamaya gelinceye kadar dört farklı aşamadan geçtiğini belirtmektedir; Birincisi, bir devletin üyesi olmaktan kurtulmadır. İkincisi, bağımsız toplulukların devlete karşı kendilerini savunmalarının meşruiyet temeline oturmasıdır. Üçüncü olarak, sivil toplumun özgürlüğünün, toplumsal çatışmalara neden olması ve devletin bu çatışmaları sonlandırma anlayışının egemen olmasıdır. Dördüncü olarak ise, devletin çatışmaları önleme adına yaptığı müdahalelerle sivil toplum üzerinde baskıyı artıracak endişesinin ortaya çıkmasıdır (Sarıbay, 2000: 58).

Sanayi Devrimi ile beraber yönetimlerin merkezileşmesi, işbölümünün giderek karmaşık bir hal alması, pazar ekonomisindeki genişleme, toprak, emek ve sermayenin ticarileşmesi vb. gelişmeler aile ve devlet dışında üçüncü bir alan olarak sivil toplumu ortaya çıkarmıştır (Türküne, 2014: 280). Çoğulcu demokratik sistemin zorunlu bir ögesi olan sivil toplumun varlığı, Batı Avrupa'da ortaya çıktığı yıllarda genellikle "mülkiyet hakları" çerçevesinde liberal değerlere dayalı olarak oluşmuştur. Ortaçağ Avrupa'sında sanayileşme ve

kapitalizm ile ekonomik olarak dönüşüm yaşandığı; İngiliz ve Fransız devrimleriyle bireyin vatandaş olarak ortaya çıkması ile birlikte (Türköne, 2014: 291-292) sivil toplum gelişmeye başlamıştır. 1980'lerden itibaren küreselleşmeye paralel olarak, geleneksel siyasi parti yönetim tarzlarının ciddi bir temsil ve meşruiyet krizine uğraması, temsili demokrasi tartışmalarını ortaya çıkarmıştır. Bu tartışmalı süreçte, sivil toplumun önemi daha çok artmış ve yeni yetki ve görevlerle işlevsel kılınmaya çalışılmıştır.

4.3. Ülkemizde Sivil Toplum Tartışmaları ve Sivil Toplum Kuruluşları

Demokrasi ve sivil toplum kavramları, Türkiye'de son otuz yıldır en çok kullanılan kavramlar olmuşlardır. Bu gelişmenin arkasında askeri darbelerin hemen ardından gelen Avrupa Birliği'ne (AB) katılım sürecinin yeni bir safhaya girmesi ile ulusal/yerel anlamda demokratik siyasal katılım olgusunun benimsenmeye başlamasıdır.

Özellikle 1980'li yıllardan sonra dünyamızın geçirdiği değişim ve dönüşümün neticesinde, ulus-devletler dünyasından küreselleşmiş bir dünyaya, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş gerçekleşmiştir. Bu gelişmeler merkezden yerele de yansımış ve yerel yönetimlerde de köklü değişimler yaşanmıştır.

Aslında, ülkemizde küreselleşmenin etkisi ve uluslararası gelişmelere paralel olarak 1980 sonrasında sivil toplum ile ilgili tartışmalar başlamış olsa da, askeri darbe ve var olan güçlü merkezi yapı, sivil toplum kuruluşlarının gelişimini oldukça olumsuz etkilemiştir. 1985 yılı ve sonrasında merkez sağın inisiyatifi ve AB sürecinden dolayı bu gelişim hız kazanmıştır (Kalaycıoğlu ve Sarıbay, 2000: 133).

Ali Yaşar Sarıbay'a göre ülkemizde, Osmanlılardan kalan rijit (katı) bir devlet-toplum ilişkisi ve toplumda 'devlete karşı fesad' anlayışı olduğu merkeze yerleştirilmeye çalışılmıştır. Çok partili hayata geçildikten sonra her ne kadar toplumun devlete karşı ön plana çıkarılması anlayışı hâkim olsa da, gelinen noktada 'devlete karşı fesad' anlayışının kökleştiği ve bu anlayışın günümüzde de devam ettiğine şahit olmaktadır (Sarıbay, 2000: 57).

Şerif Mardin, 17. ve 18. yüzyıllarda Batı Avrupa düşünürlerinin "sivil" köklü ifadeler ("sivil hürriyetler" gibi) kullanmaya başladıklarını ve "siyasi güçlerin sultasından kurtulma" olarak vurgulandığını belirtir. Geç Osmanlı İmparatorluğu ve devrimiz Türkiye'siyle bir karşılaştırma yaparsak, bu "kurtulma" fikrinin bizde hiçbir zaman Batı'da olduğu kadar derin köklere sahip olmadığı görülür (Mardin, 2011: 13-14).

1880'lerden sonra Osmanlı İmparatorluğu'nda hatırı sayılır bir kamuoyunun geliştiğini belirten Mardin, bunun yanında, belki daha önemli olanı, "kamu çıkarı" gibi kavramların da, 19. yüzyılda, geleneksel bir Osmanlı ögesi olan devlet çıkarlarından ayrı ve farklı olarak geliştiğini açıklamaktadır. Ancak, Mardin'e göre, en ilginç olan taraf, bu gelişmenin kendi ülkemizde 19. ve 20. yüzyılda aynı sürece bağlı olmadan, Batı'da ona "yataklık" eden altyapılara dayanmadan, "havada" gerçekleşmiş olmasıdır (Mardin, 2011: 16-17).

Ülkemizde sivil toplumun tarihsel gelişimini devlet-toplum ilişkisi üzerinden değerlendiren Mardin, hem İslam ve Osmanlı toplumlarında, hem de günümüze kadar gelen anlayışların temelinde yatan etken olarak, iki ayrı meşruiyet kaynağının varlığını ve toplumların bunların dışına çıkmakta zorlanmasını gösterir. Bunlardan birincisi Şeriat; ikincisi "Örf-i Sultanî", yani padişahın kanun koyma yetkisidir (Mardin, 2011: 17). Bu gelenek günümüze kadar sürmekte olup cemaat-devlet ilişkisi içinde yeni bir görünüm ile ortaya çıkmıştır. Bu 'cemaatimsi yüze', cemaat-toplum düzeninin esası olarak şeriatın korunması şartıyla, cemaatin, devlet-hükümdar buyruğuna uymasının 'dini vecibe' olarak kabul edildiği; cemaatin bu buyruğa uymasını aynı zamanda Allah'ın yolundan gidildiğinin bir göstergesi olarak kabul eden Sünni şeriat yorumcularının tarihsel olarak devlete verdikleri kutsal mertebenin yansımasydı (Sarıbay, 2000: 64).

Ülkemizde 1980'lerden sonra dönüşen politik konjonktürün yol açtığı değişme karşısında sivil toplum kavramı tartışılmaya ve sivil toplum kuruluşları (STK'lar) toplumsal yaşamın bir parçası haline gelmeye başlamıştır. 1990 sonrasında örgütlenme özgürlüğünün önündeki hukuki engellerin azaltılmasıyla, çok hızlı şekilde yaygınlaşmış, toplumsal ve siyasal yaşamın etkin bir unsuru olmuşlardır (Özer, 2008: 87). Ne var ki, STK'lar belli davranış ve değer kodlarının oluşturduğu siyasal ve kültürel bir varlık olarak değil, liberal ekonomik hayatın vazgeçilmez unsuru olarak görülmüştür. Bu dönemde, her ne kadar devletin birey için var olduğu

felsefesi yayılmaya çalışılsa da, ne siyasi partiler (sağ ve sol), ne de devlet kurumları devlet ile sivil toplum arasında bir dengeyi oluşturamamış ve dolayısıyla demokrasiyi pekiştirememişlerdir.

5. KARAR VERME SÜRECİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE YEREL YÖNETİM İLİŞKİSİ

Günümüzde demokrasi anlayışının temelini, katılım unsuru oluşturmakta ve siyasal yönetimlerin demokratikliği de halka sundukları katılım olanaklarıyla değerlendirilmektedir. Demokrasilerde artık siyasal gücü kimin kullanacağını belirleme sürecinin ne olması gerektiğinden çok, siyasal gücün oluşumunun nasıl demokratik olacağı üzerinde durulmaktadır. Bu yönüyle günümüzde uzlaşmaya, karşılıklı etkileşime dayalı bir demokrasiye geçiş görülmektedir (Tekeli, 2003: 10). Bu anlayış içerisinde bireyler, siyasal alan ile ilgili eylemlere katılarak siyasal sistemi etkiler ve siyasal sistem araçları da vereceği kararlarla bireylerin yaşamlarını etkilerler.

Günümüzde siyasal katılmayı, sadece “oy verme” davranışıyla sınırlandırmak katılmaya dar anlamda bakmaktan öteye geçmez. Zira belirli bir süreyle yapılan seçimlere katılımın, demokrasiye katkısı olmaktan çok, yozlaşma götürmesi ihtimali de bulunmaktadır. Bu nedenle, geniş anlamda siyasal katılma, her seviyede gerçekleşecek siyasal faaliyetlerin tümünde etkili olabilme davranışıdır. Manfred G. Schmidt’in de vurguladığı gibi; salt seçimlerde oy kullanmakla gerçekleşen temsilin katılımı tahrip edeceği ve dolayısıyla demokrasinin temellerinin yok olacağı endişesiyle oy hakkına sahip olan kesimlerin kapsamını genişletmek ve bu bağlamda kamusal işlerle ilgili karar verme sürecine katılımı artırıp yaygın hale getirmek gerekir (Önder, 2013: 312).

Yerel yönetimler, vatandaşa en yakın ve en alt düzeydeki yönetim birimleri olduklarından, yaptıkları hizmetler de çok çeşitli ve karmaşıktır. Çağımızda ekonomik ve sosyal sorunlar da yerel yönetimleri etkilemektedir. İşsizlik, göç, kentleşme, yaşlı nüfus, çevre kirlenmesi, enerji darlığı, konut sıkıntısı, yeşil alan, engellilik gibi vatandaş doğrudan ilgilendiren sorunlar ortaya çıkmıştır. Yerel yönetimden olan beklentiler, her geçen gün artmakta ve yerel yönetimler bu sürece ayak uydurmak zorunda kalmaktadırlar (Tortop, 1992: 64).

Siyasal katılım, hemen gerçekleşecek bir şey değildir. Yerel anlamda siyasal katılmanın gerçekleşebilmesi için; ‘ilgi, önemseme, bilgi ve eylemin’ bir arada olması gerekmektedir. Yerelde bu etkiyi sağlayabilecek örgütlü güç büyük ölçüde sivil toplum örgütleri olmaktadır (Oktay ve Pekküçükşen, 2009: 183). Kentleşmeye koşut olarak eğitim ve gelirden meydana gelen gelişmeler, kitle iletişim araçlarının neden olduğu hızlı bilgi akışı, toplumda daha aktif ve duyarlı bir bireyin varlığını ortaya çıkartmış ve bu bireylerin siyasal kaynaklara ulaşmada etkin olabilmek için örgütlenmesine yol açmıştır (Kalaycıoğlu, 1983: 34). Örgütlü bireyler, özellikle yerelleşmenin sayesinde daha çok politikleşmiş ve karar süreçlerinde yer almaya başlamışlardır. Dolayısıyla bireylerin karar alma süreçlerinde tercihlerini etkileyen en önemli baskı grubu STK’lardır (Andrew, 1993: 149).

Geçmişten günümüze yerel yönetimlerin işleyişinde bireysel katılım açısından karşılaşılan sorunların aşılmasında örgütlü katılım yaklaşımı giderek daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. STK’lar, baskı grubu oluşturma, yönetimleri ve karar alma süreçlerini etkileme, kamuoyunu aydınlatma, toplumu çoğulcu, katılımcı, demokratik bir yapıya dönüştürme amaçlarına katkıda bulunmaktadır (Okutan, 2009: 94).

STK’ların yerel siyaset alanında etkili olduğu bazı konular; yerel kamuoyu oluşturma, sürdürülebilir kalkınmayı sağlama, yerelde üretilen projelere katkıda bulunma, yerel halkı yönlendirme, bilgilendirme. STK’lar ayrıca yerel platformda vatandaşların karar alma konusunda istek ve görüşlerinin dikkate alınmasına yardımcı olacak yeni katılım alternatifleri sunmaktadır (Önder, 2013: 316). Bunun için, örgütleyici nitelikte kurumsal yapıya ve kapasiteye ulaşmaya çalışılır. Batı’da STK’ların, yerel yönetimler, özellikle ABD’de hem merkez ve hem eyaletler üzerinde büyük etkileri bulunmaktadır. Örneğin, Mothers Against Drunk Driving (MADD) öncülüğünde sivil toplum kuruluşları, çalışmalarlarıyla trafik güvenliği, alkollü araç kullanımının önlenmesine yönelik mobilize olan kamuoyunu harekete geçirerek federal ve eyalet hükümetleri üzerinde yasal düzenlemeler çıkartmada başarılı olmuşlar ve alkollü araç kullanımını azaltmışlardır (Sweedler, 2006: 193-194). Yapılan bir araştırmaya göre STK’lar basın açıklamaları, toplantılar, kültürel organizasyon, sergiler vb. ile kamuoyunu doğrudan etkilemeye çalışmaktadırlar. Diğer taraftan, çalıştay, sempozyum, rapor, bilimsel ürünler (kitap, süreli

yayın) görüş metinleri, lobi faaliyetleri, toplantılarda gözlemci olarak katılma ve yöneticiler ile birebir görüşmeler ile karar alma süreçlerine doğrudan etki ettikleri görülmüştür (Şirin, 2009: 181).

Günümüzün toplumların toplumsal yapısı, dini, etnik, kültürel vb. bakımlardan çeşitlilik gösterir. Sivil toplum, bu çeşitliğin kaynağı ve taşıyıcısı olan değişik toplum kesimlerinin barış içinde yaşamalarını sağlayan ve aynı zamanda hukuk devleti ve anayasal yönetimin var olabilmesinin temel koşuludur. Yerel yönetim ve sivil toplum iki taraflı bir bileşendir. Birisinin azlığı diğerini de azaltır. Birisinin fazlalığı diğerini de fazlalaştırır (Kaypak, 2015: 75). Sivil toplum zayıfladıkça, devletin hukuka saygısı azalır ve siyasi yönetimler demokratik anayasal sınırları aşarak despotik devlete doğru yol alırlar (Yayla, 1998: 127). Bu nedenle, demokrasileri güçlü bir şekilde ayakta tutabilmenin tek yolu, STK'lılara tanınan alanın genişliğine bağlıdır. Bu yolla bireyler, duygusal enerji üreterek demokratik katılımcı demokrasiden doyum sağlamaya çalışmaktadırlar. Aynı zamanda kamusal özne olma marifetiyle yaşamlarını anlamlı kılma fırsatı kendilerine sunulmaktadır (Tekeli, 2010: 191). Bu aşamada, devletin ve yerel yönetimlerin farklılıklara eşit mesafede bir yaklaşım sergilemesinin yanında, bireylerin örgütlenmesine olanak ve zemin hazırlaması gerekir. Böylece birey, serbest bir şekilde, dernek, vakıf, siyasal parti vb. şekillerde örgütlenme hakkını elde etmiş olur (Türköne, 2014: 289-290).

Öte yandan, sivil toplumun kendine ait bir ideoloji ile özgürleşmesi, yerel yönetimin de gelişimine katkıda bulunacaktır. Yerel yönetimleri, çoğulcu ve katılımcı demokrasinin gereklerini daha iyi bir şekilde karşılayacak duruma getirmek, yerelin, sivil toplum örgütleriyle birlikte demokratik ve ekonomik yönden daha fazla güçlenmesine yardımcı olacaktır (Kaypak, 2012b: 44). Güçlü bireyler güçlü toplumlar demektir.

Halkın taleplerinin yönetime iletilmesinde çok önemli araçlardan birisi olan STK'ların yerel karar süreçlerine aktif olarak katılımı, yerel demokrasinin güçlendirilmesine büyük katkıda bulunacaktır. Meclis toplantılarında, kent konseylerinde alınan kararları takip eden bu örgütlü yapılar; etkileme, ikna, eleştiri vb. yollarla yerel otoriteler üzerinde denetim görevini de yerine getirmiş olacaktır. Bu işlevleri yerine getiren örgütlemeler, nihai anlamda ise, yerelde demokratik bir yönetimin/kültürün oluşmasına katkıda bulunabilirler (Önder, 2013: 318).

Tarihsel olarak Avrupa'da yerel yönetimler, sivil toplum olarak ortaya çıkmıştır. Belediyeler, yerelin ortak ihtiyaçlarını karşılamanın yanında, merkezi otoriteye karşı bir sivil toplum örgütü olarak da varlıklarını sürdürmüşlerdir. Ancak ülkemizde, yerel yönetimler ile toplum örgütleri arasında 'merkez karşısında çevre konumunda' olmaları, güçlerini halktan almaları ve katılım açısından merkezi yönetimden güçlü olmaları gibi benzerlikler olsa da; yerel yönetimlerin merkezi yönetimin vesayetinden kurtulamaması, mali konularda kısıtlı özerkliğe sahip olmaları sivil toplumdan ayrı kuruluşlar olmalarına neden olmaktadır (Öner, 2000: 159-160).

Ülkemizdeki siyasal katılım sürecine baktığımızda; genç Cumhuriyet'in 'temsiliyet' açısından pek de iyi bir sınav vermediği anlaşılmıştır. Cumhuriyet'in kurumlarını korumak her şeyin üstüne çıkmıştır. Türkiye'nin demokratikleşme tarihinin özellikle sosyal ve katılımcı demokrasi açısından köklü bir geleneği olmadığı için, tek partili süreçlerin hemen arkasından gelen darbelerin ortaya çıkardığı kutuplaşma ve toplumsal ayrışma, aralarında her alanda büyük fark oluşturan sınıfların uzlaşması da beklenemezdi (Güler, 2010: 36).

Ülkemizde de özellikle 1980'lerden sonra temsili demokrasiden katılımcı demokrasiye geçişin sağlandığı süreçte, serbest piyasa ekonomisinin bireyler üzerindeki etkisi, karar mekanizmalarını kendinde toplayan merkezin çıkmaza girmesi ve bireylerin bu aşamada merkezden pay almak için merkezle girdikleri mücadele sivil toplumun önünü açmıştır (Aslan ve Kaya, 2004:221). Aslında bu süreci besleyen birçok gelişme de yaşanmıştır. Askeri darbeden sonra siyasi partilerin işlevlerinin azalması, AB sürecinde yaşanan gelişmeler ve AB içinde yerel yönetimler ile STK'ların işbirliğine yönelik hızlı adımlar bunlardan bir kaçıdır. Küreselleşme ile birlikte demokrasi anlayışında yaşanan etkin katılım, oy kullanma eşitliği, bilinçli anlayış, gündemin kontrolü ve erişkinlerin dâhil olma ölçütleri (Dahl, 2001: 39-40) yerel demokratik katılımı olgunlaştırmış ve "demokrasi" kavramının yeniden düşünülmesine ve tartışılmasına yol açmıştır (Erdağ ve Peker, 2014: 215).

Bu gelişmelerin yerel yönetimler üzerindeki etkisi üç şekilde gerçekleşmiştir; Birincisi, tek kimlikli bireyler dünyasından çok kimlikli bireyler dünyasına geçilmiştir. İkincisi, bu çok kimlikli dünya içinde, yeni bir

çoğulculuk anlayışı gündeme gelmiştir. Üçüncü olarak, küreselleşmeyle gelen bu değişim, kendisiyle birlikte katılımcı ve erdemli vatandaşlık anlayışını da ortaya çıkarmıştır (Tekeli ve Kahraman, 1999: 46-47).

Yerel düzeyde demokrasinin gerçekleşmesi için; yerel özerkliğin sağlanması, yerel halkın yönetim kararlarına etkin ve aktif bir şekilde katılması, hem karar alma, hem de kararların uygulanması sürecine yönelik denetimlerin yerel halkın katılımı ile gerçekleşmesi gerekmektedir (Öner, 2001: 56). Yerel düzeyde karar alma süreçlerine STK'ların katılımının sağlanmasında bunlar yeterli olmayabilir. Ayrıca gerekli hukuki altyapının da oluşturulması gerekir. Zira hukuki altyapısı olmayan işlemlerde, geleneksel demokratik katılım kültürü olmayan ülkelerde sorun teşkil edebilmektedir. Demokrasi ve katılım kültürü yoksa her şey yüzeysel kalacaktır.

Ülkemizde de geleneksel demokratik katılım kültürünün olmayışı nedeniyle sağlam bir hukuki altyapının gerçekleşmesine ihtiyaç vardır. 'Yeni Kamu Yönetimi' anlayışı doğrultusunda yönetimi hayata geçirebilmek için yasal düzenlemeler yapılmış, katılım artırılmıştır. Yerel yönetimlerle STK'lara ilişkin yasal mevzuat söz konusu olsa bile, yasal çerçevenin sivil toplumun etkin katılımı açısından yeterli görünmemektedir. 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 13. maddesinde belde ikamet eden herkesin 'hemşehri' olarak tanımlanacağını belirttikten sonra "..... Belediye, hemşehri arasında sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve kültürel değerlerin korunması konusunda gerekli çalışmaları yapar. Bu çalışmalarda üniversitelerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, sivil toplum kuruluşları ve uzman kişilerin katılımını sağlayacak önlemler alınır" denilerek belde sakinlerini ilgilendiren tüm kültürel faaliyetlerde STK'ların katılımına ilişkin her türlü çalışmanın yapılmasını öngörmüştür. STK'lar destek birim olarak görülmüştür.

Yine söz konusu Kanun'un 24. maddesinde belediyelerde kurulacak ihtisas komisyonlarının toplantılarına katılarak görüş bildirmesini "Mahalle muhtarları ve ildeki kamu kuruluşlarının amirleri ile ildeki kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, üniversiteler, sendikalar ve gündemdeki konularla ilgili sivil toplum örgütlerinin temsilcileri, oy hakkı olmaksızın kendi görev ve faaliyet alanlarına giren konuların görüşüldüğü ihtisas komisyonu toplantılarına katılabilir ve görüş bildirebilir" denilerek STK'ların Belediyelerde kurulacak ihtisas komisyonlarının toplantılarına katılarak görüş bildirebileceği belirtilmiştir.

Kanun'un 76. maddesinde kent konseyleri ile ilgili düzenlemede; "Belediyeler kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, noterlerin, varsa üniversitelerin, ilgili sivil toplum örgütlerinin, siyasi partilerin, kamu kurum ve kuruluşlarının ve mahalle muhtarlarının temsilcileri ile diğer ilgililerin katılımıyla oluşan kent konseyinin faaliyetlerinin etkili ve verimli yürütülmesi konusunda yardım ve destek sağlar" denilerek sivil toplum örgütleri için kent konseylerinde de görüş bildirme hakkı sağlanmıştır. Yine 41. madde de "Stratejik plân, varsa üniversiteler ve meslek odaları ile konuyla ilgili sivil toplum örgütlerinin görüşleri alınarak hazırlanır ve belediye meclisi tarafından kabul edildikten sonra yürürlüğe girer" denilerek stratejik planın hazırlanmasında sivil toplum örgütlerinin görüşünün alınacağını belirtmiştir.

5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanun'un Büyükşehir ve ilçe belediyelerinin görev ve sorumlulukları başlıklı 7/v maddesinde "sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işletmek, bu hizmetleri yürütürken üniversiteler, yüksekokullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapmak." denilerek sivil toplumun paydaş olarak kabul edileceğini belirtmiştir.

5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanun'un 16. maddesinde; "Kaymakamlar ve ildeki kamu kuruluşlarının amirleri ve ildeki kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, üniversite ve sendikalar ile gündemdeki konularla ilgili köy ve mahalle muhtarları ile sivil toplum örgütlerinin temsilcileri, oy hakkı olmaksızın kendi görev ve faaliyet alanlarına giren konuların görüşüldüğü ihtisas komisyonu toplantılarına katılabilir ve görüş bildirebilir". 31. maddede; "Stratejik plân, varsa üniversiteler ve meslek odaları ile konuyla ilgili sivil toplum örgütlerinin görüşleri alınarak hazırlanır ve il genel meclisinde kabul edildikten sonra yürürlüğe girer" denilerek; belediyelerde olduğu gibi, yasa, hem stratejik planın hazırlanmasında, hem de ihtisas komisyonlarının toplantılarında görev alanları ile ilgili görüş bildirme hakları olduğunu öngörmüştür.

Bütün bu düzenlemeler rağmen, kararlara katılma henüz ‘şekilden’ öteye gidememiştir. STK’ların yasalara dayanan çalışma usulleri yok denecek kadar azdır. Olanların çoğu görüş bildirme niteliğindedir. Yerel kamuoyu oluşturmada yerel yönetimlere ve sivil topluma büyük roller düştüğü, yerel demokrasiyi güçlendirme konusunda yönlendirici, örgütleyici ve katalizör görevi üstlenmesi gerektiği bir gerçektir. Öncelikle, sivil toplumların Batı toplumlarındaki “üreten paydaş” konumuna getirilmesi için katılıma kapalı zihniyet değiştirilmelidir.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yerel yönetimler, yereldeki yönetimi anlatır. Yerel topluluğa, birarada yaşamaları dolayısıyla kendilerini en fazla ilgilendiren konularda hizmet üretmek amacıyla kurulan, merkezi yönetimle ilişkilerinde yönetsel özerklikten yararlanan yönetim birimleridir. Demokratik bakış açısıyla, yerel nitelikli kamusal hizmetlerin, devlet tüzel kişiliği dışındaki kamu tüzel kişilerinca gerçekleştirilmesi için yetkili kılınmasıdır.

Ulusal düzeyde demokratik bir yönetim yapısının olabilmesi için; demokratik düşüncenin tabandan başlaması, geleneksel ve hukuki altyapısının oluşması ve bu demokratik kültürün yerel yönetimlerde var olması gerekir. Yerel yönetimler, halka en yakın birimler olduklarından, yapıları ve oluşumları gereği demokrasinin uygulanmasına uygun bir zemin oluşturmakta ve ‘demokrasinin okulu’ işlevini görmektedirler.

Yerel yönetimlerde karar vericilerin tüm sivil kesimlerle işbirliği halinde olması; yerel yönetimlerin sunacakları hizmetlerin kalitesini artırmada ve daha kaliteli bir yaşam sağlamada önemli bir adım olacaktır. Ancak bunun için yerel yönetimlerin bağımsız ve özgürce karar alabilmesi ve uygulayabilmesi gerekir. Bunun gerçekleşebilmesi, yerel düzeyde demokrasinin gerçekleşmesine bağlıdır. Yerel demokrasi ise, yerel özerkliğin sağlanması, yerel halkın yönetim kararlarına etkin bir şekilde katılması ve gerek karar alma sürecine, gerekse kararların uygulanmasına yönelik denetimin yerel halkın katılımı ile gerçekleşmesi demektir.

Bireylerin siyasal süreçlere aktif katılımının tek yolu STK’lara üye olmaktan geçer. Yerel halkın, STK’lar aracılığıyla yerel yönetimlerin karar alma süreçlerine katılımı, danışma niteliğinde olabileceği gibi, gönüllük ve işbirliği şeklinde de olabilmektedir. Ayrıca, meclis toplantılarında, kent konseylerinde ve yereli ilgilendiren tüm toplantılarda alınan kararları takip eden bu örgütlü yapılar; etkileme, ikna, eleştiri vb. yollarla yerel otoriteler üzerinde denetim görevini yerine getirebilmektedirler. Dolayısıyla, bireyler adına bu görevleri yerine getiren bu tür örgütlenmeler, nihai anlamda yerelde demokratik bir kültürün oluşmasını sağlayacaklardır.

Ülkemiz, yerel yönetimlerin çalışmalarına ve karar alma süreçlerine STK’ların katılımı açısından iyi bir görüntü vermemektedir. Yerel yönetimlerin STK’lar ile olan ilişkilerinde, 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunlarında birkaç düzenleme söz konusu olsa bile, yasal çerçevenin sivil toplumun etkin katılımı açısından yeterli olmadığı ileri sürülebilir. Bu konuda daha kararlı ve evrensel nitelikte yasal çerçeve oluşturmanın yanında, şeklen değil, ‘gerçek anlamıyla’ demokratik katılımın önündeki tüm engelleri ortadan kaldırarak, bu ilişkiyi bir siyasal kültür haline getirmek gerekir.

KAYNAKÇA

Akbal, İsmail - Karasoy, H. Alpay (2015), “Sivil Toplum Kuruluşları ve Karar Alma Sürecine Etkileri”, Önder, Özgür – Kırışık, Fatih (Ed.), Kamu Yönetimi ve Siyaset Biliminde Karar Verme, Detay Yayıncılık, Ankara, s. 251-376.

Andrew, P. Thomas (1993), “Easing the Pressure on Pressure Groups: Toward and a Constitutional Right the Lobby”. Harvard Journal of Law and Public Policy, No:1, Winter, s. 149-172

Aslan, Mehmet - Kaya, Gazanfer (2004), “1980 Sonrası Türkiye’de Siyasal Katılımda Sivil Toplum Kuruluşları”, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 1. s. 213-223.

Aydınlı, Halil İ. (2004), Sosyo- Ekonomik Dönüşüm Sürecinde Belediyeler, Nobel Yayınları, Ankara.

- Bakan, İsmail - Büyükbeşe, Tuba (2005), “Katılımcı Karar Verme: Çalışanlar Hangi Düzeyde Kararlara Katılmak İster”, Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: VII, Sayı: 2, s.23-47.
- Barber, Benjamin (1995), Güçlü Demokrasi, (Çev. Mehmet Beşikçi), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Çam, Esat (2002), Siyaset Bilimine Giriş, Der Yayınları, İstanbul.
- Can, Halil- Tuncer, Doğan -Ayhan, Doğan Y. (2002), Genel İşletmecilik Bilgileri, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Çevikbaş, Rafet (2008), “Yerel Yönetimlerde Siyasal Katılım”, Türk İdare Dergisi, Yıl: 80, Sayı: 461, s. 71-95.
- Cevizci, Ahmet (1987), Felsefe Sözlüğü, Ekin Yayınları, Ankara.
- Çiftçınar, Remzi (2006), “Yeni İl Özel İdaresi Yasasına Eleştirel Bir Bakış”, Yasama Dergisi, Sayı:2, Temmuz-Ağustos, s.123-145.
- Çukurçayır, Mehmet A. (2012), Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya.
- Dahl, Robert (2001), Demokrasi Üstüne, (Çev. Bülent Kadıoğlu), Phoenix Yayınları, İstanbul.
- Deutsch, Karl W. (1966), “Social Mobilization and Political Development”, Finkle, Jason L, Gable, Richard W. (Ed.) Political Development and Social Change, John Wiley and Sons New York.
- Develioğlu, Lale S. (2015), Karar Verdim, Mediacat Yayıncılık, İstanbul.
- Duman, Fatih (2003), Sivil Toplum, Siyaset, Lotus Yayınevi, İstanbul.
- Erdağ, Ramazan -Peker, Kadir (2014), “Küreselleşme Sürecinin Demokrasi Üzerine Etkisi”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 1, s. 211-220.
- Eren, Veysel (2003), “Kamu Yönetiminde Yeni Meşruluk Temeli Olarak Müşteri Odaklı Yönetim Yaklaşımı”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 58, Sayı: 1, s.56-70.
- Ergun, Turgay (2004), Kamu Yönetimi, TODAİE Yayınları, Ankara.
- Eroğul, Cem (1999), Devlet Yönetimine Katılma Hakkı, İmge Kitabevi, Ankara.
- Görmez, Kemal (1997), Yerel Demokrasi ve Türkiye, Vadi Yayınları, Ankara.
- Güler, Birgül A. (1992), Yerel Yönetimler Liberal Açıklamalara Eleştirel Bir Bakış, TODAİE Yayını, Ankara.
- Güler, Birgül A. (1998), “1998 Reform Tasarısı Üzerine İnceleme”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 4, s. 3- 25.
- Güler, Birgül A. (2013), Yerel Yönetimler Liberal Açıklamalara Eleştirel Bir Bakış, İmge Kitabevi, Ankara.
- Güler, Zafer (2010), Sosyal Demokrasi ve Türkiye, Siyah Beyaz Yayınları, İstanbul.
- Heywood, Andrew (2011), Siyaset, (Çev. Bekir B. Özipek vd.) 4. Baskı, Adres Yayınları, Ankara.
- Heywood, Andrew (2013), Siyaset Teorisine Giriş, (Çev. Hızır M. Köse), Küre Yayınları, İstanbul.

- Kalaycıoğlu, Ersin - Sarıbay, Ali Y. (2000), Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Kalaycıoğlu, Ersin (1983), “Karşılaştırmalı Siyasal Katılma Siyasal Eylemlerin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme”, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Kapani, Münci (2003), Politik Bilimine Giriş, Bilgi Yayınları, Ankara.
- Kaypak, Şafak (2012a), “Yerel Yönetimlerde Katılımcı/Müzakereci Demokrasi Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi”, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 17, s. 171-196.
- Kaypak, Şafak (2012b), “Devletten Yerel Yönetime Değişim Sürecinde Sivil Toplumun Yeni Yüzü”, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, s.34-57.
- Kaypak, Şafak (2015), Kamu Yönetiminde Güncel Sorunlar ve Yeni Yaklaşımlar, Basılı Ders Notu, Mustafa Kemal Üniversitesi Yayını, Antakya-Hatay.
- Kaypak, Şafak (2016), Yerel Yönetimler ve Sivil Toplum, Basılı Ders Notu, Mustafa Kemal Üniversitesi Yayını, Antakya-Hatay.
- Keleş, Ruşen (1993), Kent ve Siyaset Üzerine Yazılar (1975-1992), IULA-EMME Yayını, İstanbul.
- Keleş, Ruşen (1998), Yerinden Yönetim ve Siyaset, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Keleş, Ruşen (2000), Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, Ankara.
- Keser Hayri - Akoğul, Ayhan (2013), “Türkiye’de Belediye Meclisi Kararlarının Yargısal Denetimi”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 4, Sayı:2, s. 105-140.
- Kışlalı, Ahmet T. (2003), Siyasal Sistemler- Siyasal Çatışma ve Uzlaşma, İmge Yayınları, Ankara.
- Koçel, Tamer (2005), İşletme Yöneticiliđi, Arıkan Yayınları, İstanbul.
- Kodakçı, Devrim (2004), Genişleme, Avrupa Birliğinde Demokrasi Eksikliği ve Çözüm Önerileri, AB Genel Sekreterliği Ulusal Program Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- Korkut, Hüseyin (2012), “Demokrasinin Dönüşüm Sürecinde Birey, Yurttaş ve Cemaat”, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 3, s. 63-73.
- Kuçuradi, İonna (1998), “Sivil Toplum Kuruluşları- Kavramlar”, Sivil Toplum Kuruluşları- Üç Sempozyum, Türkiye, Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 24-31
- Mardin Şerif (1994), “Sivil Toplum”, Makaleler:1 Türkiye’de Toplum ve Siyaset, 4. Baskı, İletişim Yayını, İstanbul, s. 9-33.
- Mardin, Şerif (2011), “Türkiye’de Toplum ve Siyaset”, Türköne, Mümtazer – Önder, Tuncay (Der.), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Maxwell, John C. (2013), Liderlik Yasaları, Beyaz Yayınları, İstanbul.
- Mc Quoid-Mason, David (2014), Herkes İçin Demokrasi-Demokrasi Kültürü İçin Eğitim, (Çev: İlker G. Şen), Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Eskişehir.

- Nacak, Osman (2014), “Temsili Demokrasinin Sorun Alanları ve Çözüm Noktasında Yeni Bir Model: Katılımcı Demokrasi”, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 32, Bahar, s.194-214.
- Nancy, Jean L. (2010), Demokrasinin Hakikati, (Çev. Murat Erşen), Monokl Yayınları, İstanbul.
- Ökmen, Mustafa - Parlak Bekir (2015), “Yerel Yönetimlerle İlgili Güncel Gelişmeler ve Uluslararası Belgeler”, Yerel Yönetimlerde Yeni Vizyonlar, Ekin Yayınevi, Bursa, s.43-107.
- Ökmen, Mustafa (2008), “Demokratik Yerinden Yönetim, Sivil Toplum ve Yerel Yönetimler”, Yerel Siyaset Dergisi, Sayı: 27, s. 21-25.
- Oktay Ercan - Pekküçükşen, Şerife (2009), “Yerel Yönetimlerin Demokratikleşmesinin Bir Aracı Olarak Sivil Toplum Kuruluşları – Türkiye İçin Kısa Bir Değerlendirme”, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Yıl: 11, Sayı: 16, Haziran, s. 172-186.
- Okutan, Emre (2008), “Yerel Yönetimler ve Sivil Toplum Örgütlerinin Gelişmiş İşbirliği: İngiltere Örneği”. Sayıştay Dergisi, Sayı: 71, Ekim-Aralık 2008, s.91-107.
- Önder, Özgür (2013). “Yerelleşme ve Yerel Demokrasinin Güçlendirilmesi Bağlamında Yerel Katılım”, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 9 (18), s. 311-326.
- Öner, Şerif (2000), Belediye Yönetim Kararlarında Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkinliği (Gaziantep-Kahramanmaraş-Bingöl Örneği), Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir
- Öner, Şerif (2001), “Sivil Toplum Kuruluşlarının Yerel Demokrasi ve Katılım Algılamaları”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 2, Nisan, s. 51-67.
- Ortaylı, İlber (1995), İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, Hil Yayınları, İstanbul.
- Özbudun, Ergun (1975), Türkiye'de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, Ankara.
- Özdemir, Yavuz -Şimşek, Ufuk –Aktaş, Elif (2006), “Demokrasi Üzerine”, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı: 1-2, s.259-269.
- Özer, M. Akif (2007), “Yönetimden Yönetişime Geçişte Karar Verme Sürecinde Yaşanan Değişim”, Önder, Özgür- Kırışık, Fatih (Ed.) , Kamu Yönetimi ve Siyaset Biliminde Karar Verme, Detay Yayıncılık, Ankara, s. 459-486.
- Özer, M. Halis (2008), “Günümüz İtibariyle Sivil Toplum Kuruluşlarının İktisadi ve Sosyal Fonksiyonları” Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. Güz- Cilt: 7, Sayı: 26, s. 86-97.
- Rue, Leslie W. & Byars, Lloyd L. (2003), Management Skills and Application, McGraw-Hill/Irwin, Boston.
- Sakal, Mustafa (2000), “Türkiye'de Yerel Yönetimlerde Yeniden Yapılanma Sorunu: Tarihsel Perspektiften Bir Değerlendirme”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 1, s. 119-140.
- Saray, Mehmet (1999), Türk Devletlerinde Meclis (Parlamento) Demokratik Düşünce ve Atatürk, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

- Sarıbay, Ali Y. (2000), Kamusal Alan- Diyalojik Demokrasi - Sivil İtiraz, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Sarıbay, Ali Y.- Keyman, E. Fuat -Tekeli, İlhan -Kahraman, Hasan B. (1999), Katılımcı Demokrasi, Kamusal Alan ve Yerel Yönetimler, Demokrasi Kitaplığı (Wald), İstanbul.
- Sarıbay, Ali Y.- Ögün, Süleyman S. (1998), Politik Bilim, Alfa Yayınları, İstanbul,
- Sartori, Giovanni (2014), Demokrasi Teorisine Geri Dönüş, Sentez Yayınları, İstanbul.
- Schmidt, Manfred G. (2001), Demokrasi Kuramlarına Giriş, (Çev. M. Emin Köktaş), Vadi Yayınları, Ankara.
- Şener, Hasan E. (2005), “Kamu Yönetiminde Katılım ve Çoğulculuk”, Amme İdaresi Dergisi, Cilt: 38, Sayı: 4, s.1-22.
- Seyitdanlıoğlu, Mehmet (2010), Tanzimat Döneminde Modern Belediyeciliğin Doğuşu, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Sezer, Özcan (2015), “Türk Kamu Bürokrasisinde Karar Verme”, Önder, Özgür – Kırışık, Fatih (Ed.), Kamu Yönetimi ve Siyaset Biliminde Karar Verme, Detay Yayıncılık, Ankara, s. 3-27.
- Simon, Herbert A. (1967), “Yönetimde Karar Verme”, Amme İdaresi Dergisi, Sayı: 13, s.112-120.
- Şirin, Hüseyin (2009), “Sivil Toplum Örgütlerinin Eğitime İlişkin Karar Alma Süreçlerine Katılımları Üzerine Bir Araştırma”, Eğitim ve Bilim Dergisi, 13 (1), s.169-182.
- Sweedler, Barry (2006), The Role Of Mothers Against Drunk Driving (MADD) in Reducing Alcohol-Related Crashes in The U.S. Traffic Injury and Prevention, 7, s.193-194.
- Tekeli, İlhan -Kahraman, Hasan B. (1999), Katılımcı Demokrasi, Kamusal Alan ve Yerel Yönetimler, Demokrasi Kitaplığı, İstanbul.
- Tekeli, İlhan (2010), Gündelik Yaşam, Yaşam Kalitesi ve Yerellik Yazıları, Tarih Vakfı, Yurt Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İlhan (2003), “Siyasal Toplum ile Sivil Toplum Arasında Yerini Belirlemekte Olan Yerel Yönetimler”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 2, s.5-15.
- Tortop, Nuri (1992), “Yeni Demokratik Yapılanmada Göz Önünde Tutulması Gereken Temel İlkeler”, Amme İdaresi Dergisi, Cilt: 25, Sayı: 2, s.61-72.
- Tortop, Nuri (1992), “Yerel Yönetimlerde Yeniden Yapılanma”, Amme İdaresi Dergisi, Cilt: 25, Sayı: 3, s.37-50.
- Tortop, Nuri -Burhan Aykaç -Hüseyin Yaman -M. Akif Özer (2006), Mahalli İdareler, 1. Baskı. Nobel Yayın Evi, Ankara.
- Tunç, Hasan (2008), “Demokrasi Türleri ve Müzakereci Demokrasi Kavramı”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt XII, Sayı. 1-2, s. 1113-1132.
- Tunçer, Polat (2011), Yerel Yönetimlerde Değişim, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Turan, İltter (1996), Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış, Der Yayınları, İstanbul.

Türküne, Mümtazer (2014), Siyaset, Etkileşim Yayınları, İstanbul.

Urhan, Vahide. F. (2008), “Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılandırılması”, Sayıştay Dergisi, Sayı: 70, s.85-101.

Yavuz, Bülent (2009), “Çoğulcu Demokrasi Anlayışı ve İnsan Hakları”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 13, Sayı 1-2, s.283-302.

Yayla, Atilla (1998), Siyaset Teorisine Giriş, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Yeğın, Murat (2002), “Kentleşme ve Yerel Yönetimler”, Kentleşme ve Yerel Yönetimler Sempozyumu Bildirileri, TMMOB-Mimarlar Odası, Adana.

Yıldırım Selahattin (1994), Yerel Yönetim ve Demokrasi, Yerel Yönetimin Geliştirilmesi Programı El Kitapları Dizisi, 2. Baskı, İstanbul: IULA-EMME Yayınları

Yücekök, Ahmet (1969), “Toplumsal Üst Yapı Olarak Siyasal Davranış”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 4, s. 175-200.

<http://www.tdk.gov.tr/index.php?>, (23.03.2016)